

## پروفسور نذیر احمد و کارنامه ادبی وی

عتیق الرَّحْمَن\*

استاد نذیر احمد در سوم ژانویه سال ۱۹۱۵ م در دهکده «کولهی غریب» شهر گوندا در ایالت اترپرادش هند در خانواده‌ای خوش‌نام و مذهبی چشم به جهان گشود. پدرش حاجی محمد اسماعیل و مادرش حاجیه پهلایا نام داشت. وی تحصیلات ابتدایی را در مدرسه بنگوان به‌پایان رسانید و در سال ۱۹۲۹ م به‌مدرسه گوندا رفت و دوره دبیرستان را در سال ۱۹۳۴ م در همان مدرسه به‌پایان رساند. وی سپس در سال ۱۹۳۹ م از دانشگاه لکهنو مدرک کارشناسی زبان و ادبیات فارسی، در سال ۱۹۴۰ م مدرک کارشناسی ارشد و در سال ۱۹۴۵ م مدرک دکترای خود را به‌راهنمایی استاد مسعود حسن رضوی و با عنوان «احوال و آثار ظهوری ترشیزی» به‌دست آورد. وی در سال ۱۹۵۰ م با تألیف رساله‌ای با نام «شعرای فارسی‌زبان عصر عادل‌شاه» مدرک دکترای عالی خود را در زمینه ادبیات فارسی به‌دست آورد. وی همچنین در سال ۱۹۵۵-۵۶ م مدرک دکترای عالی خود را در رشته زبان و ادبیات اردو از دانشگاه لکهنو دریافت کرد.

### درس و تدریس

استاد نذیر احمد پس از اتمام دوره فوق لیسانس، در مدرسه‌ای دولتی در دیوریا ایالت اترپرادش به‌سمت «معلم اردو و فارسی» مشغول کار شد. وی مدت ده سال به‌درس و تدریس مشغول بود؛ ولی هیچ‌گاه از کارهای تحقیقی در زمینه زبان و ادبیات فارسی غافل نبود. استاد نذیر احمد در سال ۱۹۵۰ م در سمت «استادیار» در دانشگاه لکهنو

\* استادیار فارسی، گروه عربی، فارسی، اردو و مطالعات اسلامی، بهاشا بهون، دانشگاه ویشوا بهارتی، شانتی نکتین، بنگال غربی، هند.

استخدام شد. وی در سال ۱۹۵۵ م برای تکمیل اطلاعات خود در زمینه زبان و ادبیات فارسی به ایران سفر کرد و از محضر استادانی مانند سعید نفیسی، بدیع الزمان فروزانفر، ذبیح‌الله صفا، پرویز ناتل خانلری و محمد معین بهره گرفت. دکتر نذیر احمد در ۱۹۵۷ م به استخدام دانشگاه اسلامی علی‌گه در آمد و سال‌ها ریاست بخش زبان و ادبیات فارسی این دانشگاه را بر عهده داشت. وی سرانجام در سال ۱۹۷۷ م به افتخار بازنشستگی نایل آمد. استاد سید امیرحسین عابدی، وزیرالحسن، سید حسن، شهریار و زبیده خاتون از معاصران استاد نذیر احمد به‌شمار می‌روند.

### جوایز

پروفسور نذیر احمد به‌اخذ جوایز مختلفی در هند و ایران نایل آمده است:

۱. اخذ «جایزه غالب»، مؤسسه غالب، دهلی نو، ۱۹۷۶ م.
۲. اخذ «جایزه رئیس جمهوری هند»، ۱۹۷۷ م.
۳. اخذ «جایزه فخرالدین علی احمد» و «جایزه ادبی پدم شری»، ۱۹۸۷ م.
۴. اخذ «جایزه امیر خسرو»، انجمن خسرو ایالت متحده امریکا، ۱۹۸۷ م.
۵. اخذ «جایزه حافظ‌شناسی»، خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، دهلی نو، ۱۹۸۸ م.
۶. اخذ «نشان استاد ممتاز فارسی»، انجمن استادان زبان فارسی سراسر هند.
۷. اخذ «مدرک دکترای افتخاری»، دانشگاه تهران، ۱۹۸۹ م.
۸. اخذ «جایزه تاریخی و ادبی بنیاد دکتر محمود افشار»، ۱۹۹۰ م.
۹. اخذ «جایزه کتابخانه خدابخش»، ۱۹۹۲ م.

### آثار

پروفسور نذیر احمد کتاب‌ها و مقالات مختلفی به زبان‌های اردو، فارسی و انگلیسی با عناوین مختلف نظیر زبان و ادبیات، فرهنگ، تاریخ و متن‌پژوهی از خود به‌یادگار گذاشته است.

۱. مکاتیب سنایی (فارسی): این کتاب شامل ۱۷ مکتوب حکیم سنایی، یک مقدمه و تعلیقات مفصل درباره آن نامه‌ها و یک فهرست است و در سال ۱۹۹۲ م در رامپور چاپ شده است.

۲. **مکاتیب سنایی (فارسی، کابل):** انتشارات پوهنتون کابل این کتاب را که براساس سه نسخه موزه بریتانیا، دانشگاه حیدرآباد و دانشگاه علیگره تنظیم شده است، پس از تجدید نظر در سال ۱۳۵۶ هجری چاپ کرد.
۳. **مکاتیب فارسی سنایی (فارسی، تهران):** این کتاب مجموعه‌ای از ۱۷ مکتوب حکیم سنایی است و نشریات صنوبر تهران (ایران) آن را چاپ کرده است. از این نامه‌ها اطلاعات مهمی درباره زندگی، طرز فکر و بیان سنایی، اوضاع مملکت و معاصران سنایی به دست می‌آید. در این مکتوبات از اشعار و کتاب‌های ادبی و تاریخی آن زمان نیز استفاده شده است.
۴. **دیوان سراجی، فارسی، علیگره:** این دیوان مبنی بر نسخه سید سراج‌الدین خراسانی از شاعران اوایل قرن هفتم هجری است. پروفیسور نذیر احمد نسخه این دیوان را از استاد سعید نفیسی به دست آورد و تصحیح کرد. این کتاب از نظر تاریخی نیز اهمیت دارد. زمانی که پسر التتمش نظام‌الملک به هند آمد و از آنجا به مکران رفت، شعرا و وزرای آن دیار در مدح وی قصایدی سرودند. آنها در مدح شاهان مکران نیز قصایدی سرودند؛ ولی در کتب تاریخی ذکری از آنها نیامده است. تمام این قصاید در این دیوان موجود است.
۵. **دیوان عمید لویکی (فارسی، لاهور):** عمید در دربار ناصرالدین بود و هنگام حمله منگول‌ها بر مولتان در آنجا حضور داشت. حکمران آنجا تاج‌الدین نام داشت و عمید در مدح او قصایدی دارد.
۶. **دستورالافاضل (فارسی، تهران):** این فرهنگ که بر نسخه ناقصی مبتنی است، در سال ۱۹۵۷ م چاپ شده است. نویسنده آن بدرالدین ابراهیم است و کتاب در سال ۸۲۲ ق تألیف شده است. این فرهنگ چهارمین فرهنگ مکشوف است.
۷. **دیوان حافظ (تهران) (نسخه خطی گورک‌کپور):** این نسخه دیوان حافظ در سال ۸۲۲ ق نوشته شده است و از دو نظر اهمیت زیادی دارد:
- الف)** این دیوان دیباچه‌ای دارد که در هیچ نسخه قدیمی موجود نیست. مقایسه این مقدمه با مقدمه دیوان حافظ قزوینی نشان می‌دهد که در دیوان حافظ قزوینی بسیاری از اشعار الحاقی است.

ب) این نسخه فقط شامل ۴۳۵ غزل است؛ با وجود این بعضی از غزل‌ها و قطعات آن در نسخه قزوینی موجود نیست. این اشعار را استاد قزوینی الحاقی قلمداد و از دیوان خارج کرده است. یعنی در غزل‌های الحاقی قزوینی بعضی از غزلیات اصیل نیز وجود دارند.

۸. **دیوان حافظ (تهران) براساس نسخه ایاصوفیا ترکیه:** این نسخه مختصر ۳۸ صفحه دارد و بین سال‌های ۸۱۲ و ۸۱۷ ق نوشته شده است. این نسخه از نسخه گورکھپور قدیمی‌تر است و در زمان شیخ میرزا پسر اسکندر میرزا کتابت شده است. تعداد غزل‌های این دیوان افزایش پیدا کرده و از ۴۳۵ غزل به ۴۸۱ غزل رسیده است.

۹. **دیوان حافظ (براساس نسخه سفینه ظرایف هند):** این نسخه شامل ۱۲۷ غزل حافظ است. یکی از غزلیات آن در نسخه‌های دیگر موجود نیست. غزل‌ها براساس حروف تهجی مرتب نشده‌اند. ترتیب اشعار و قرائت آن نشان می‌دهد که این غزلیات از نسخه قدیمی و معتبری نقل شده است. دو نسخه از این مجموعه موجود است؛ یکی در موزه بریتانیا و دیگری در دانشکده کابل. این مجموعه به نام «غزل‌های حافظ» چاپ شده است.

۱۰. **فرهنگِ قواس (فارسی، تهران):** این فرهنگ دومین فرهنگ کشف‌شده در هند است و استاد نذیر احمد پس از سه سال تلاش آن را تصحیح کرده است. این نسخه براساس نسخه ناقصی ترتیب داده شده است. در سال ۱۹۹۲ م در پاکستان کتاب بدون عنوانی یافت شد که شامل سه فرهنگ بود که فرهنگِ قواس یکی از آنهاست.

۱۱. **نقد قاطع برهان مع ضمایم (فارسی، دهلی‌نو، غالب انستیتیوی، ۱۹۸۵ م):** این کتاب شامل پیشگفتار و مقاله‌های استاد نذیر احمد با عناوین **نقد قاطع برهان**، **ضمایم**، **نظری بر دساتیر**، **برهان قاطع**، **اتحاد نظر غالب و مؤلف برهان**، **غالب و ذال فارسی**، **تصحیفات و لغات فارسی** است. استاد نظیر احمد در این کتاب درباره بعضی از مطالب قاطع برهان، اثر مشهور غالب، بحث کرده است.

۱۲. **فرهنگِ زفان‌گویا (فارسی، خدابخش اورینتل پبلک لائبریری، پتنه، بهار، ۱۹۸۹ م):** این کتاب تألیف بدر ابراهیم است. نام کامل آن **زفان‌گویا و جهان پویا** است.

۱۳. **کتاب الصیدنه (فارسی، تهران):** این اثر چاپ عکسی نسخه موجود در موزه بریتانیا است.
۱۴. **قند پارسی (مجموعه مقالات فارسی نذیر احمد، دکتر سید حسن عباس، انتشارات ادبی و تاریخی موقوفات دکتر محمود افشار یزدی، شماره ۳۹، چاپخانه نقش جهان، تابستان ۱۳۷۱ ش):** این مجموعه شامل ۱۸ مقاله ادبی و تاریخی استاد نذیر احمد است و آقای سید حسن عباس آنها را جمع‌آوری کرده است.
۱۵. **قند پارسی (جلد دوم):** این مجله شامل این مقالات است؛ گزارش مختصر درباره شخصیت واقعی جهانگیر سمنانی، دیوان حافظ، امیر خلف بن احمد (آخرین فرمانروای خانواده صفاریان سیستان)، نظری بر دیوان حافظ، حافظ، بی‌حفاظ و ناحفاظ، درباره ممدوح حکیم میسری، خواجوی کرمانی و مرشد او شیخ امین‌الدوله کازرونی، سید اصیل‌الدین واعظ شیرازی صاحب درج‌الدّر، دلاور سپهدار طوس مذکور در شاهنامه، نسخه خطی مهم از تذکره لباب‌الالباب عوفی در کتابخانه دانشگاه لکهنو و رساله قافیه قاسم کاهی.
۱۶. **مطالعه تحقیقی (اردو، لکهنو):** این کتاب شامل چند مقاله است و در سال ۱۹۵۴ م در دانش محل لکهنو چاپ شده است.
۱۷. **کتاب نوری (اردو، بهارتیه کلا کیندر، ۱۹۵۵ م):** این کتاب مشتمل بر ۵۹ باب و بعضی از دهرهای ابراهیم عادل‌شاه است. پروفیسور نذیر احمد نسخه‌های متعددی از آن دوران را جمع‌آوری کرد و با مقابله آنها یک کتاب به‌زبان اردو همراه با ترجمه و حاشیه آماده کرد. این کتاب در سال ۱۹۵۴ م در لکهنو چاپ شده است.
۱۸. **تاریخی و ادبی مطالعه (اردو، علیگره، ۱۹۶۱ م):** این مجموعه شامل هشت مقاله است. نخستین مقاله در سال ۱۹۵۷ م، سومین مقاله در سال ۱۹۵۸ م و بقیه مقاله‌ها نیز از ژوئیه ۱۹۶۰ تا اکتبر ۱۹۶۱ م نوشته شده‌اند. این مقالات در مجله فکر و نظر (علیگره)، مجله علوم اسلامی و علیگره میگزین چاپ شده است.
۱۹. **مقاله‌های تاریخی و علمی (اردو، ترجمه از کبیر احمد جائسی، دهلی):** دکتر کبیر احمد جائسی سه مقاله انگلیسی استاد نذیر احمد را به‌زبان اردو ترجمه کرد و در سال ۱۹۷۶ م در الجمعیه پرس دهلی چاپ کرد.

۲۰. تذکره علمای بلخ (اردو ترقی بورڈ، دہلی نو، ژوئیہ - سپتامبر ۱۹۸۹ م): تذکرہ علمای بلخ تالیفی مستقل نیست، بلکہ ترجمہ و تلخیص کتاب فضائل بلخ از صفی الدین واعظ بلخی است. شیخ الاسلام صفی الدین ابوبکر عبدالله بن عمر بن داوود واعظ بلخی فضائل بلخ را در سال ۶۱۹ ق تألیف کرد. متن اصلی این نسخه موجود نیست؛ ولی ترجمہ فارسی آن باقی مانده است. عبدالله محمد بن حسین بلخی در سال ۶۷۶ ق به فرمان ابوبکر عبدالله این کتاب را از عربی به فارسی ترجمہ کرد.
۲۱. فارسی و هندوستان (مجموعہ سه مقالہ، خدابخش اورینٹل پبلک لائبریری، پتنہ): موضوع آن نفوذ فارسی در جامعہ ہندی و زبان‌های ہندی است. این مقالہ مشتمل بر ۲۵ صفحہ است.
۲۲. چند مقالہ درباره غالب (غالب انستیتوی، دہلی، دسامبر ۱۹۹۱ م): در این کتاب چند مقالہ اردوی استاد درباره غالب جمع‌آوری شدہ است. برای مثال نشرنویسی فارسی غالب، قصیدہ‌نگاری غالب، مطالعہ قصاید فارسی غالب از نظر زبان‌شناسی، غالب به‌عنوان فرهنگ‌نگار، غالب به‌عنوان نقاد سخن، الفاظ منتخب غالب در پنج آہنگ، لفظ «بیرنگ» در یکی از اشعار غالب، توضیحاتی درباره نامہ‌ای از غالب، توضیحاتی درباره نامہ‌ای نایاب از غالب، مسائل لغوی یکی از نامہ‌های غالب و نامہ‌ای مهم از غالب به فارسی.
۲۳. حیات و شاعری مؤمن خان مؤمن (غالب انستیتوی، دہلی، دسامبر ۱۹۹۱ م): در سال ۱۹۸۵ م سمیناری بین‌المللی با موضوع «مؤمن خان مؤمن: شاعری ممتاز» در غالب انستیتوی برگزار شد. ۱۴ مقالہ از این سمینار در مجلہ غالب نامہ چاپ شد. بعداً این مقالات در قالب کتاب نیز منتشر شد.
۲۴. سید مسعود حسن رضوی ادیب: حیات و کارنامہ (غالب انستیتوی، دہلی، مارس، ۱۹۹۳ م): در ۲۵ آوریل سال ۱۹۹۲ م کنفرانسی با عنوان «پروفسور مسعود حسن رضوی: ادیب و محقق بزرگ» برگزار شد. استاد نذیر احمد مقالات ارائه‌شدہ در سمینار را بہ شکل کتاب مرتب و منتشر کرد.
۲۵. مولانا امتیاز علی عرشی، کارنامہ ادبی و تحقیقی (غالب انستیتوی، دہلی، دسامبر ۱۹۹۱ م): در این کتاب علاوہ بر یک مقالہ عرشی با عنوان «تاریخ محمدی

و احوال و آثار مؤلف آن»، چندین مقاله درباره عرشی و پیشگفتار استاد نذیر احمد چاپ شده است.

۲۶. **ظهوری: احوال و آثار (انگلیسی، الله‌آباد):** این کتاب مقاله دکترای پروفیسور نذیر احمد است و در آن درباره احوال و آثار ظهوری ترشیزی به تفصیل بحث شده است. این کتاب در شهر الله‌آباد چاپ شده است.

۲۷. **کتاب نورس (انگلیسی، دهلی):** این کتاب به زبان انگلیسی با مقدمه مفصل و ترجمه انگلیسی باب‌ها و حواشی در سال ۱۹۵۶ م در بهارتیه کلا کیندر چاپ شد.<sup>۱</sup>

#### مقالات استاد نذیر احمد

بیش از سیصد مقاله استاد نذیر احمد در مجله‌های کشورهای مختلف از جمله هندوستان، ایران، پاکستان، افغانستان، کویت و... به زبان فارسی، اردو و انگلیسی چاپ شده است. این مقالات در زمینه‌های مختلف تاریخ، تمدن، هنر، خطاطی، لغت، طب و موسیقی و... هستند. فهرست اجمالی این مقالات به این شرح است:

#### مقاله‌های فارسی

۱. فرهنگ‌نویسی فارسی، راهنمای کتاب، تهران، ۱۳۴۴ ش.
۲. شاه عباس و حکمران قطب‌شاهی دکن، راهنمای کتاب، تهران.
۳. روابط فرهنگی ابراهیم عادل‌شاه با پادشاهان صفوی، بررسی تاریخ، تهران.
۴. کشف یک نسخه خطی در گورکھپور، ایران‌نامه، تهران.
۵. گزارش مختصری درباره هجونیسی فردوسی، قند پارسی، مرکز تحقیقات فارسی رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران، دهلی‌نو، شماره ۳-۲، بهار ۱۳۷۰ ش.
۶. خواجوی کرمانی و مرشد او شیخ امین‌الدین کازرونی، قند پارسی، مرکز تحقیقات فارسی رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران، دهلی‌نو، شماره ۴، بهار ۱۳۷۱ ش.
۷. گزارش کوتاه درباره قطعه‌ای از سعدی، قند پارسی، مرکز تحقیقات فارسی رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران، دهلی‌نو، شماره ۷، بهار ۱۳۷۳ ش.

<sup>۱</sup>. کارنامه نذیر احمد، ص ۸۸ تا ۹۵ و ۱۰۲ تا ۱۰۹.

۸. تاریخ درگذشت حکیم سنایی، قند پارسی، مرکز تحقیقات فارسی رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران، دهلی نو، شماره ۵، زمستان ۱۳۷۱ ش.
۹. تأثیر مجیر بیلقانی در اشعار سراجی خراسانی، قند پارسی، مرکز تحقیقات فارسی رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران دهلی نو، شماره ۶، زمستان ۱۳۷۲ ش.
۱۰. زبان فارسی در شبه قاره هند، کیهان فرهنگی، تهران، شماره ۴۰، سال نهم، تیرماه ۱۳۴۱ ش.
۱۱. ارسلان جازب، ممدوح فردوسی، نذر زیدی، دهلی نو، ۱۹۸۰ م.
۱۲. عبداللطیف عباسی گجراتی، آینده ایران، سال ۱۷، شماره ۸-۵، مرداد - آبان ۱۳۷۰ ش.
۱۳. عبداللطیف عباسی گجراتی، آینده ایران، سال ۱۹، شماره ۶-۴، تیر - شهریور ۱۳۷۲ ش.
۱۴. درباره ممدوح میسری، ایران شناسی، تهران، سال ۵، شماره ۱، بهار ۱۳۷۲ ش.
۱۵. درباره دیوان حافظ، ایران شناسی، تهران، چاپ قزوینی و خانلری.
۱۶. لباب الالباب، اندو ایرانیکا.
۱۷. نامه های قطب شاهی (تهران).
۱۸. ذال فارسی (تهران).
۱۹. بیهقی و هند (فارسی، مشهد).

#### مقاله های اردو

۲۰. فارسی ساقی نامه، «نگار»، لکهنو، سپتامبر ۱۹۴۷ م.
۲۱. عرفی شیرازی، «نگار»، لکهنو، دسامبر ۱۹۴۷ م.
۲۲. سنجر کاشانی، «نگار»، لکهنو، اوت - اکتبر ۱۹۴۷ م.
۲۳. خان خانان و مدح گویی وی، «نگار»، لکهنو، مارس - آوریل ۱۹۴۸ م.
۲۴. اهمیت فرهنگی فارسی، «نگار»، لکهنو، ژوئن ۱۹۵۵ م.
۲۵. زبان های قدیمی ایران، «نگار»، لکهنو، ژوئن ۱۹۵۷ م.
۲۶. مولد ظهوری، «معارف»، اعظم گره، مه ۱۹۴۷ م.
۲۷. گلزار ابراهیم و خوان خلیل، «معارف»، اعظم گره، مارس ۱۹۴۸ م.
۲۸. نظری بر شه پاره اردو، «معارف»، اعظم گره، مارس ۱۹۵۰ م.



۲۹. وحشی یزدی، «معارف»، اعظم‌گره، ژوئیه - اوت ۱۹۵۲ م.
۳۰. خلاصه‌الاشعار، «معارف»، اعظم‌گره، نوامبر ۱۹۵۳ م.
۳۱. مخطوطات کتاب نوری، «معارف»، اعظم‌گره، ژوئیه ۱۹۵۳ م.
۳۲. مصنف مینا بازار، «معارف»، اعظم‌گره، ژوئیه - اوت ۱۹۵۴ م.
۳۳. مرثیه بگیر کاشانی، «معارف»، اعظم‌گره، نوامبر ۱۹۵۳ م.
۳۴. یک نظر بر مینا بازار، «معارف»، اعظم‌گره، نوامبر - سپتامبر ۱۹۵۴ م.
۳۵. اسدیگ قزوینی، «معارف»، اعظم‌گره، مارس ۱۹۵۵ م.
۳۶. شیخ سماء‌الدین دهلوی، «معارف»، ژانویه - فوریه ۱۹۵۵ م.
۳۷. مصنف مینا بازار، ظهوری نیست، «معارف»، اعظم‌گره، آوریل - اوت ۱۹۵۵ م.
۳۸. عرفات‌العاشقین، «معارف»، اعظم‌گره، ژانویه - فوریه ۱۹۵۶ م.
۳۹. نسخه‌های ایرانی خلاصه‌الاشعار، «معارف»، اعظم‌گره، ژوئن ۱۹۵۶ م.
۴۰. چندین کتاب در مورد نوری، «معارف»، اعظم‌گره، مارس - آوریل ۱۹۵۶ م.
۴۱. الحاق در دیوان حافظ، «معارف»، اعظم‌گره، ژانویه - فوریه ۱۹۵۷ م.
۴۲. حافظ و هندوستان، «معارف»، اعظم‌گره، مارس ۱۹۵۷ م.
۴۳. کتابخانه‌های ایران، «معارف»، اعظم‌گره، آوریل - مه ۱۹۵۷ م.
۴۴. چهار تذکره نادر فارسی، «معارف»، اعظم‌گره، ژوئن ۱۹۵۷ م.
۴۵. صوت‌شناسی در فارسی، «معارف»، اعظم‌گره، نوامبر ۱۹۵۷ م.
۴۶. خانواده نورجهان، «معارف»، اعظم‌گره، ژوئیه - سپتامبر ۱۹۵۸ م.
۴۷. مطهر و شرح مخزن‌الاسرار، «معارف»، اعظم‌گره، ژانویه ۱۹۶۷ م.
۴۸. عبدالقادر نوری و کلام وی، «معارف»، اعظم‌گره، ژوئن ۱۹۶۹ م.
۴۹. کنفرانس بین‌المللی حکیم سنایی، «معارف»، اعظم‌گره، اوت ۱۹۷۹ م.
۵۰. دین سنایی، «معارف»، اعظم‌گره، نوامبر ۱۹۷۹ م.
۵۱. دین سنایی، «معارف»، اعظم‌گره، دسامبر ۱۹۷۹ م.
۵۲. مولانا شبلی و آثار فارسی وی، «معارف»، اعظم‌گره، ژانویه ۱۹۸۰ م.
۵۳. مولانا شبلی و آثار فارسی وی، «معارف»، اعظم‌گره، ۱۹۸۰ م.
۵۴. آیا مؤلف مصباح‌الارواح جمالی دهلوی بود؟، «معارف»، اعظم‌گره، آوریل ۱۹۸۱ م.

۵۵. عمیدالدولہ ابوالحسن فائق الخاصہ، «معارف»، اعظم گره، اوت ۱۹۸۸ م.
۵۶. نکاتی در مورد سعدی شیرازی، «معارف»، اعظم گره، مه ۱۹۸۹ م.
۵۷. نکاتی در مورد سعدی شیرازی، «معارف»، اعظم گره، ژوئن ۱۹۸۹ م.
۵۸. آیا دیوان قطب الدین، دیوان خواجہ بختیار کاکی است؟، «معارف»، اعظم گره، ۱۹۹۰ م.
۵۹. تاج الدین محمود اشہنی چہتی، عارف، شاعر و ادیب سده ہفتم ہجری، «معارف»، اعظم گره، مه ۱۹۹۳ م.
۶۰. میر محمد مؤمن عرشی اکبرآبادی، «معارف»، اعظم گره، ژانویہ ۱۹۹۳ م.
۶۱. کتابِ نورس، «اردو ادب»، علیگرہ، ۱۹۵۲ م.
۶۲. غالب و ظہوری، «اردو ادب»، علیگرہ، ۱۹۵۳ م.
۶۳. شیخ جمالی دہلوی، «اردو ادب»، علیگرہ، ۱۹۵۴ م.
۶۴. نظیری نیشاپوری، «اردو ادب»، علیگرہ، ۱۹۵۴ م.
۶۵. عماد الدین نیازی، «اردو ادب»، علیگرہ، ۱۹۵۴ م.
۶۶. یک مخطوطہ لباب الالباب، «اردو ادب»، علیگرہ، ۱۹۵۵ م.
۶۷. غالب و عرفی.
۶۸. اثر نظیری بر غالب، «اردو ادب»، علیگرہ، ۵۶-۱۹۵۵ م.
۶۹. قطب الدین فیروز بیدری و پرت نامہ وی، «اردو ادب»، علیگرہ، ۱۹۵۷ م.
۷۰. فیروز بیدری، «اردو ادب»، علیگرہ، ژوئیہ ۱۹۵۷ م.
۷۱. نہ سپہر، «اردو ادب»، علیگرہ، اکتبر ۱۹۵۷ م.
۷۲. مقیمی و مقیم استرآبادی، «اردو ادب»، علیگرہ، دسامبر ۱۹۵۷ م.
۷۳. اشاعت نو معراج العاشقین، «اردو ادب»، علیگرہ، ۱۹۵۷ م.
۷۴. وجود «ث» و «ذال» در فارسی، «اردو ادب»، علیگرہ، مارس ۱۹۵۸ م.
۷۵. دورہ مشتاق بہمنی، «اردو ادب»، علیگرہ، ژوئن ۱۹۵۸ م.
۷۶. تحقیق در اردو، «مجلہ اسلامیہ»، علیگرہ، ژوئن ۱۹۶۰ م.
۷۷. قدیمی ترین مخطوطہ دیوان حافظ، «مجلہ اسلامیہ»، علیگرہ، ۱۹۶۰ م.
۷۸. دیوان کلیم، «مجلہ اسلامیہ»، علیگرہ، ۱۹۶۰ م.
۷۹. فرہنگ تحفۃ السعادۃ، «مجلہ اسلامیہ»، علیگرہ.

۸۰. واژه‌های نادرست در فرهنگ‌های فارسی، «مجله اسلامی»، علیگره.
۸۱. برهان قاطع، «مجله اسلامی»، علیگره، ۱۹۶۰ م.
۸۲. قدیمی‌ترین مخطوطه فرهنگ و فای، «مجله اسلامی»، علیگره، ۸۰-۱۹۷۸ م.
۸۳. آموزش دینی، «مجله اسلامی»، علیگره، ۱۹۸۸ م.
۸۴. تصحیفات و لغات فارسی، «مجله اسلامی»، علیگره، ژوئن - دسامبر ۱۹۶۷ م.
۸۵. فرهنگ جعفری، «مجله اسلامی»، علیگره، ج ۱۵، شماره ۱-۲.
۸۶. مونس‌الاحرار کلاتی، «مجله اسلامی»، علیگره، ج ۱۶، شماره ۱-۲، ۹۱-۱۹۹۰ م.
۸۷. دو قدیمی‌ترین مأخذ حافظ، «فکر و نظر»، علیگره، ۱۹۶۰ م.
۸۸. نسخه خطی نایاب تاریخ گجرت، «فکر و نظر»، علیگره، ۱۹۶۰ م.
۸۹. درباره یک فرمان قدیمی آزاد بلگرامی، «فکر و نظر»، علیگره، ۱۹۶۰ م.
۹۰. دساتیر، «فکر و نظر»، علیگره، ۱۹۶۰ م.
۹۱. اثر مذهب زردشتی بر اردو، «فکر و نظر»، علیگره، آوریل ۱۹۶۰ م.
۹۲. دیوان سراجی، «فکر و نظر»، علیگره، ژانویه ۱۹۶۲ م.
۹۳. دیوان انوری، «فکر و نظر»، علیگره، ژانویه ۱۹۶۲ م.
۹۴. چهار مقاله، «فکر و نظر»، علیگره، ۱۹۶۲ م.
۹۵. اثرات زبان فارسی بر زبان اردو، «فکر و نظر»، علیگره، اکتبر ۱۹۶۲ م.
۹۶. فارسی شاعری در دربار مغول، «فکر و نظر»، علیگره، ژانویه ۱۹۶۳ م.
۹۷. عوارف‌المعارف، «فکر و نظر»، علیگره، ژوئیه ۱۹۶۳ م.
۹۸. علوم اسلامی در ادبیات اردو، «فکر و نظر»، علیگره، اکتبر ۱۹۶۳ م.
۹۹. آرتیوگرافی فارسی، «فکر و نظر»، علیگره، ژوئیه ۱۹۶۳ م.
۱۰۰. یک شاعر مهم فارسی سده سیزدهم، «فکر و نظر»، علیگره، اکتبر ۱۹۶۴ م.
۱۰۱. مولانا حامد قلندر، «فکر و نظر»، علیگره، آوریل ۱۹۶۵ م.
۱۰۲. عناصر هندی در فرایند غیائی، «فکر و نظر»، علیگره، اکتبر ۱۹۶۰ م.
۱۰۳. غالب به عنوان نقاد سخن، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژانویه ۱۹۸۱ م.
۱۰۴. چند کتیبه کهنات، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژانویه ۱۹۸۱ م.
۱۰۵. روان، تلفظ و معنی، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۸۱ م.

۱۰۶. نقد قاطع برهان، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۸۱ م.
۱۰۷. نقد قاطع برهان، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژانویه ۱۹۸۲ م.
۱۰۸. نقد قاطع برهان، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۸۲ م.
۱۰۹. فرهنگ شیرانی، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۸۳ م.
۱۱۰. یک نسخه جعلی فرهنگ قواس، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۸۳ م.
۱۱۱. یک تلمیح تاریخی مهم اردو و فارسی، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژانویه ۱۹۸۱ م.
۱۱۲. غالب به‌عنوان فرهنگ‌نگار، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژانویه ۱۹۸۴ م.
۱۱۳. یک نسخه نایاب بتخانه محمد صوفی مازندرانی در بهوپال، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۸۴ م.
۱۱۴. اجی چندنامه، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژانویه ۱۹۸۶ م.
۱۱۵. فرهنگ زفان‌گویا، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژانویه ۱۹۸۶ م.
۱۱۶. اهمیت تخریج و تعلیقات، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژانویه ۱۹۸۷ م.
۱۱۷. بعضی از مسائل لغوی یکی از نامه‌های غالب به زبان اردو، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۸۷ م.
۱۱۸. آهنگ دوم پنج آهنگ، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۸۷ م.
۱۱۹. تحلیل بخشی از کتاب آثارالباقیه البیرونی، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژانویه ۱۹۸۸ م.
۱۲۰. کشف یکی از مرثی دکنی قادر، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۸۸ م.
۱۲۱. دستنبو و دساتیر، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو.
۱۲۲. تحقیقات پروفسور محمود شیرانی در زمینه زبان فارسی، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۹۰ م.
۱۲۳. نظری بر تحقیقات شیرانی، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۹۰ م.
۱۲۴. اهمیت تخریج و تعلیقات در تصحیح و تنقید متن، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، دسامبر ۱۹۹۱ م.

۱۲۵. توضیحاتی در مورد یک نامه غالب، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژانویه ۱۹۹۱ م.
۱۲۶. لفظ بیرنگ در یک شعر غالب، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۹۱ م.
۱۲۷. اطلاعات جدیدی درباره معمار تاج محل، استاد احمد، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۹۱ م.
۱۲۸. طهورالاسرار و مطهرگره، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژانویه ۱۹۹۲ م.
۱۲۹. توضیحاتی در مورد یک نامه غالب، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۹۱ م.
۱۳۰. چند منظومه تاریخی ابومنصور، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو.
۱۳۱. دستنبو و غالب، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژوئیه ۱۹۹۳ م.
۱۳۲. اداریه، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژانویه ۱۹۹۳ م.
۱۳۳. بعضی از مسائل علمی و ادبی مربوط به‌نامه‌های غالب به‌زبان اردو، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژانویه ۱۹۹۴ م.
۱۳۴. رساله سوم از رسائل اعجاز خسروی، «غالب‌نامه»، مؤسسه غالب، دهلی‌نو، ژانویه ۱۹۹۴ م.
۱۳۵. پنج آهنگ، «برهان»، دهلی، ژانویه ۱۹۸۸ م.
۱۳۶. البیرونی، «برهان»، دهلی، ژانویه ۱۹۸۸ م.
۱۳۷. مسائل لغوی رسم‌الخط اردو، «برهان»، دهلی، ژوئیه ۱۹۸۷ م.
۱۳۸. تصحیح متون، «برهان»، دهلی، ژانویه ۱۹۸۶ م.
۱۳۹. زفان‌گویا، «برهان»، دهلی، ژانویه ۱۹۸۶ م.
۱۴۰. بتخانه، «برهان»، دهلی، ژانویه ۱۹۸۵ م.
۱۴۱. غالب: فرهنگ‌نگار، «برهان»، دهلی، ژوئیه ۱۹۴۸ م.
۱۴۲. ایاز، «برهان»، دهلی، ژانویه ۱۹۸۴ م.
۱۴۳. شیرخانی، «برهان»، دهلی، ژوئیه ۱۹۸۳ م.
۱۴۴. قواس جعلی، «برهان»، دهلی، ژوئیه ۱۹۸۳ م.
۱۴۵. املائی همزه، «هماری زبان»، اکتبر ۱۹۵۶ م.

۱۴۶. اطلاعات جدیدی در مورد مشتاق بهمنی، «هماری زبان»، دسامبر ۱۹۵۸ م.
۱۴۷. اطلاعات جدیدی در مورد نوسرهر، «هماری زبان»، ژوئیه ۱۹۵۹ م.
۱۴۸. آیا مشتاق شاعر دوره بهمنی بود، «هماری زبان»، اوت ۱۹۵۹ م.
۱۴۹. خدمات علمای ایرانی در ترویج اردو، «نوی ادب»، علیگره، ژوئیه ۱۹۵۷ م.
۱۵۰. مطالعه علمی دساتیر، «نوی ادب»، علیگره، ژوئیه ۱۹۵۷ م.
۱۵۱. افسانه بهک متی اصلی است یا جعلی، «نوی ادب»، علیگره، مه ۱۹۵۸ م.
۱۵۲. ظهور بن ظهوری و کلام اردوی وی، «آجکل»، دسامبر ۱۹۵۸ م.
۱۵۳. نگاه اجمالی به طب ایرانی، «تکمیل الطب»، لکهنو، ۱۹۵۶ م.
۱۵۴. محمد قاسم سروری کاشانی، «معاصر»، پتنه، اکتبر ۱۹۵۸ م.
۱۵۵. تعیین دوره شاعر قدیم اردو لطفی، «معاصر»، پتنه، ژوئیه ۱۹۵۹ م.
۱۵۶. دیندار خانی شیرانی، «معاصر»، پتنه، اکتبر ۱۹۵۹ م.
۱۵۷. ساقی نامه‌های فارسی، «آهنگ»، لکهنو، نوامبر ۱۹۵۸ م.
۱۵۸. شاه تراب چشتی، «نیا ادب»، لکهنو، نوامبر ۱۹۵۸ م.
۱۵۹. آینده فارسی در هند، «فارسی سوسایتی»، علیگره، اکتبر ۱۹۵۸ م.
۱۶۰. مثنوی تنقیح الاشعار، «اورینتل کنفرانس»، حیدرآباد، ۱۹۵۳ م.
۱۶۱. مثنوی منبع الانهار، «اورینتل کنفرانس»، حیدرآباد، ۱۹۵۳ م.
۱۶۲. خطاطی عادل شاهی، «اورینتل کنفرانس»، حیدرآباد، ۱۹۵۳ م.
۱۶۳. نسخه‌های خطی خلاصه الاشعار، «اورینتل کنفرانس»، دسامبر ۱۹۵۵ م.
۱۶۴. تحریک اعظم کیوان، «اورینتل کنفرانس»، دهلی، دسامبر ۱۹۵۷ م.
۱۶۵. مرغوب القلوب، مثنوی شمس تبریز، «اورینتل کنفرانس»، بھبھنیشور (اوریسه).
۱۶۶. نسخه ایرانی تذکره میخانه، «اورینتل کالج میگزین»، نوامبر ۱۹۵۶ م.
۱۶۷. تکمله میخانه (متن فارسی)، «اورینتل کالج میگزین»، اوت ۱۹۵۷ م.
۱۶۸. فروهی استرآبادی، «اورینتل کالج میگزین»، نوامبر ۱۹۵۸ م.
۱۶۹. چند نثر پاره مهم خیام، «اورینتل کالج میگزین»، نوامبر ۱۹۵۹ م.
۱۷۰. نامه غازان خان به نوه بهاء الدین زکریا، «اورینتل کالج میگزین»، پتنه.
۱۷۱. بعضی از مسائل تحقیق تاریخی، «علیگره میگزین».

۱۷۲. یک مخطوطه دیوان شاه کمال‌الدین، «تاریخ اردو ادب»، علی‌گره، اوت ۱۹۵۸ م.
۱۷۳. ارتقای اردو ادب در بیجاپور، «تاریخ اردو ادب»، ۱۹۶۰ م.
۱۷۴. اطلاعات بیشتر در مورد خانواده معمار تاج محل، «هستری جرنل»، فوریه ۱۹۵۹ م.
۱۷۵. نذر محمد قلی قطب‌شاه، ادب‌نوازی سلاطین شاهی، «هستری جرنل».
۱۷۶. یک گزارش در زمینه رسم‌الخط اردو، «هستری جرنل».
۱۷۷. تحقیق در اردو، نقوش لاهور، پاکستان، ۱۹۵۹ م.
۱۷۸. مشکلات تحقیق متنی، لاهور، پاکستان، مارس، ۱۹۶۳ م.
۱۷۹. ابن حسام، شاعر عهد محمد تغلق، لاهور، پاکستان، آوریل، ۱۹۶۶ م.
۱۸۰. تاریخ فاریاب، «یونیورسیتی جرنل»، بخش فارسی، کلکته.
۱۸۱. شاعران دوره فیروز تغلق، نذر رحمان، ۱۹۶۶ م.
۱۸۲. پروفیسور مختارالدین احمد، یک دوست، نذر مختار، مجلس نذر مختار، دهلی‌نو، ۱۹۸۸ م.
۱۸۳. امیر خلف بن پادشاه سیستان، نذر مختار، مجلس نذر مختار، دهلی‌نو، ۱۹۸۸ م.
۱۸۴. تحقیقات پروفیسور محمود شیرانی در زمینه زبان و ادب فارسی، «رساله اردو»، ج ۵۴، شماره ۴، ۱۹۸۰ م.
۱۸۵. بررسی مطالب تاریخی و ادبی فواید‌الفواید، «منادی»، دهلی‌نو، ج ۵۶، شماره ۱۱، ۱۹۸۱ م.
۱۸۶. عناصر هندی در ادات‌الفضلا، اردو، کراچی، اکتبر ۱۹۶۷ م.
۱۸۷. چند شاعر غیرمعروف عهد خلجی و تغلق، «صحیفه»، شماره ۴۲.
۱۸۸. نثر فارسی و تأثیر آن بر فرهنگ‌های فارسی، تحریر، دهلی، ۱۹۶۸ م.
۱۸۹. عزالدین بختیار از امرای نامور دوره شمس‌الدین التتمش، «دانش»، اسلام‌آباد، پاکستان، بهار، شماره ۹، ۱۳۶۶ م.
۱۹۰. اهمیت و ویژگی‌های املا در نسخه‌شناسی (کلیات سلمان و سعدی)، «خدابخش جرنل»، پتنه.
۱۹۱. غزلیات سلمان ساوجی، «خدابخش جرنل»، پتنه.
۱۹۲. وجه تسمیه حیدرآباد، «خدابخش جرنل»، پتنه.

۱۹۳. سفینۂ نزهة المجالس، تحقیق، دانشگاه سند، نیو کیمپس، جام شورو، شماره ۴، ۱۹۹۰ م.
۱۹۴. خانواده جی هانی، تحقیق، دانشگاه سند، نیو کیمپس، جام شورو، شماره ۴، ۱۹۹۰ م.
۱۹۵. اشعار منقول فارسی در چچ نامه، تحقیق، دانشگاه سند، نیو کیمپس، جام شورو، شماره ۵، ۱۹۹۱ م.
۱۹۶. چند مأخذ جدید تاریخ سیاسی و فرهنگی مکران، سند، تحقیق، دانشگاه سند، نیو کیمپس، جام شورو، شماره ۶، ۱۹۹۲ م.
۱۹۷. نسخه فرهنگ قواس کراچی و حواشی آن، تحقیق، دانشگاه سند، نیو کیمپس، جام شورو، شماره ۶، ۱۹۹۲ م.
۱۹۸. لسان الشعراء، تحقیق، دانشگاه سند، نیو کیمپس، جام شورو، شماره ۷، ۱۹۹۳ م.
۱۹۹. یک لغت نگار فارسی در عهد فیروز شاه تغلق، گوشه نذیر احمد، شماره ۷، ۱۹۹۴ م.
۲۰۰. یادداشت‌هایی در مورد چند قطعه فارسی، گوشه نذیر احمد، شماره ۷، ۱۹۹۴ م.
۲۰۱. فرقه نقطوی و عروج آن در عهد اکبر، گوشه نذیر احمد، شماره ۷، ۱۹۹۴ م.
۲۰۲. نظری بر ذخایر مخطوطات کتابخانه مولانا آزاد، گوشه نذیر احمد، شماره ۷، ۱۹۹۴ م.
۲۰۳. نامه‌های قطب‌شاهی (اردو، علیگره).
۲۰۴. نامه‌های عادل‌شاه (اردو، علیگره).
۲۰۵. فارسی و هندوستان (اردو، خدابخش اورینتل پبلک لائبریری، پتنه، سلسله خطبات خدابخش، ۱۹۷۶ م).
۲۰۶. بدیع‌الدین ترکوسیتانی، اردو، «مجله علوم اسلامیہ»، علیگره، ژوئن - دسامبر ۱۹۶۵ م.
۲۰۷. یک نظر بر ترتیب مدارالافاضل (اردو).
۲۰۸. حمید قلندر (اردو، لاهور).
۲۰۹. معمای کاهی، اردو، «اورینتل کالج میگزین».
۲۱۰. رساله قافیہ کاهی (اردو، کلکتہ).
۲۱۱. صادق اصفہانی (اردو، کلکتہ).
۲۱۲. خطوط پادشاهان دکنی (اردو، علیگره).



۲۱۳. اولین ترجمه فارسی عوارف المعارف (اردو، کلکته).
۲۱۴. نصیب اخوان مطهرگره، اردو، «مجله علوم اسلامی»، علیگره، ژوئن - دسامبر ۱۹۶۸ م.
۲۱۵. اسماعیل بن عبدالمؤمن اصفهانی، مترجم عوارف المعارف (اردو، دهلی).
۲۱۶. برهان قاطع، اردو، «مجله علوم اسلامی»، علیگره، ژوئن - دسامبر ۱۹۶۹ م.
۲۱۷. خلیل الله: خطاط شاهی بیجاپور (اردو، حیدرآباد).
۲۱۸. شیروانی و تحقیق فارسی وی (اردو، کراچی).
۲۱۹. شبلی و نقش وی (اردو، اعظم گرہ).
۲۲۰. ایاز: یک جنرال دربار محمود (اردو، دهلی نو).
۲۲۱. فصاید ثعالبی نیشاپوری (یک مأخذ مهم تاریخ سامانی و غزنوی)، اردو، کراچی.
۲۲۲. اسلامی سوسائیتی کی تعلیمات، (اردو، اعظم گرہ).
۲۲۳. سه نثر قومی (لاهور).

#### مقاله‌های انگلیسی

۲۲۴. تاریخ عادل شاهی، یو. پی. ایجوکیشن الله آباد، اکتبر ۱۹۴۷ م.
۲۲۵. گلزار ابراهیمی، آل اندیا اورینتل کنفرانس، ج ۱.
۲۲۶. کتاب نورس، اسلامک کلچر، ج ۲۸، ژوئیه ۱۹۵۴ م.
۲۲۷. لهجات سکندر شاهی، یک کتاب منفرد در زمینه موسیقی هندی در عهد سکندر لودی، (۱۴۸۹-۱۵۱۷)، اسلامک کلچر، ج ۲۸، ۱۹۵۴ م.
۲۲۸. فرخ حسین، هنرمند شاهی در دربار عادل شاه دوم و نقاشی‌های وی، اسلامک کلچر، حیدرآباد، ج ۳۰، ژانویه ۱۹۵۶ م.
۲۲۹. عمادالدین ریاضی و باغستان وی، اسلامک کلچر، اکتبر - ژانویه ۱۹۵۶-۵۷ م.
۲۳۰. نقطوی تحریک، شورای روابط فرهنگی هند، دهلی، ژوئن ۱۹۵۷ م.
۲۳۱. تقی اوحدی، مهم‌ترین تذکره‌نویس اواخر قرن دهم، اسلامک کلچر، حیدرآباد، ج ۳۲، ۱۹۵۸ م.
۲۳۲. دستورالافاضل و مؤلف آن، اندو ایرانیکا، ج ۲۰، ۱۹۶۷ م.

۲۳۳. فرخ بیگ و فرخ حسین، هنرمندان دربار ابراهیم عادل شاه دوم و نقاشی‌های آنها، اسلامک کلچر، حیدرآباد، آوریل ۱۹۶۱ م.
۲۳۴. قطعه‌های اصلی سنایی، کنفرانس اورینتال، سرینگر، ۱۹۶۱ م.
۲۳۵. یک نسخه خطی مهم لباب، اندو ایرانیکا، ج ۱۴، سپتامبر ۱۹۶۲ م.
۲۳۶. چند متن اصلی منثور و منظوم حکیم سنایی، ج ۱۶، اندو ایرانیکا، ژوئن، ۱۹۶۳ م.
۲۳۷. نظام‌الملک جنیدی، نخست وزیر التتمش، کنفرانس بین‌المللی اورینتالست، دهلی، ژانویه ۱۹۶۴ م.
۲۳۸. چند اشاره تاریخی در مورد مکران، اسلامک کلچر، آوریل ۱۹۶۴ م.
۲۳۹. قدیمی‌ترین منابع غزل‌های حافظ، اندو ایرانیکا، ج ۱۸، ۱۹۸۵ م.
۲۴۰. بعضی از شاعران هند و ایران در سده سیزدهم، ۱۹۶۵ م.
۲۴۱. خلیل الله، خطاط شاهی دربار بیجاپور، ویژه‌نامه نذر ذاکر.
۲۴۲. مطالعات عربی و فارسی در هند، خطبات رئیس آل اندیا اورینتال کنفرانس، اجلاس ۲۳، بخش عربی و فارسی، علیگره، اکتبر ۱۹۶۶ م.
۲۴۳. روابط بیجاپور با شاه عباس، اسلامک کلچر.
۲۴۴. خطاطی دربار بیجاپور، اسلامک کلچر، حیدرآباد.
۲۴۵. روابط دیپلماتیک ابراهیم عادل شاه با صفویه.
۲۴۶. عناصر هندی در لغات قدیمی فارسی.
۲۴۷. عناصر اردو در ادات، مجله اورینتال کالج.
۲۴۸. تأثیر دساتیر بر غالب، کنفرانس بین‌المللی غالب، ۱۹۶۸ م.
۲۴۹. دستورالافاضل.
۲۵۰. هیئت دیپلماتیک عادل شاه در دربار شاه عباس، اسلامک کلچر، ج ۴۳، ۱۹۶۹ م.
۲۵۱. نامه‌های فرمانروایان دکن به شاه عباس ایرانی، میدیول اندیا، ج ۱، ۱۹۶۹ م.
۲۵۲. شاه خلیل الله خوشنویس، خطاط دربار عادل شاه، اسلامک کلچر، ج ۴۴، ۱۹۷۷ م.
۲۵۳. بررسی تاریخ بیهقی.
۲۵۴. برهان قاطع و هزوارش.
۲۵۵. یک شاعر دربار شاهان شرقی جونپور.

۲۵۶. قدیمی ترین ترجمه فارسی «عوارف المعارف»، اندو ایرانیکا، ج ۲۵، ۱۹۷۲ م.
۲۵۷. رشیدالدین فضل الله و کتاب اسوله و اجوبه وی.
۲۵۸. ظهیرالدین عبدالرحمن بن علی بن بزگوش شیرازی و ترجمه فارسی عوارف المعارف، اسلامک کلچر، ج ۲۷، ۱۹۷۴ م.
۲۵۹. کتاب الانبیاء.
۲۶۰. عمادالدین حسین ریاضی، نوّه استاد احمد، معمار تاج محلّ و تذکره باغستان، اسلامک کلچر، ج ۳۰، ۱۹۵۶ م و ج ۳۱، ۱۹۵۷ م.
۲۶۱. محمّدصادق اصفهانی، یک کارمند بنگالی در عهد شاه جهان، اندو ایرانیکا، ج ۲۴، ۱۹۷۱ م.
۲۶۲. شاعران کلاسیک فارسی در اعجاز خسروی امیر خسرو.
۲۶۳. امیر خسرو به عنوان ناقد، مطالعه دیباچه غرّة الکمال، ویژه نامه امیر خسرو، ۱۹۷۵ م.
۲۶۴. امیر خسرو و سیکولرزم.
۲۶۵. امیر خسرو به عنوان شاعر و دانشمند.
۲۶۶. فارابی و وطن وی.
۲۶۷. عمید لویکی شاعر فارسی قرن هفتم، احوال وی و آثار، اسلامک کلچر، ۱۹۷۷ م.
۲۶۸. بدیع الدین ترک سیستانی و آثار وی، افغانستان، اندو ایرانیکا، ج ۲۴، ۱۹۷۲ م.
۲۶۹. سوء تفاهم درباره عمید لویکی.
۲۷۰. عبدالعزیز ویاضی، زندگینامه نگار دو روحانی دکنی.
۲۷۱. آلبوم هنری مرقع گلشن و دو نقاشی عادل شاهی.
۲۷۲. سهم ابن سینا در ترویج زبان و ادبیات فارسی، اندو ایرانیکا، ج ۳۴، ۱۹۸۱ م.
۲۷۳. تحقیقات فارسی در هند، فهم و مسائل، اندو ایرانیکا، ج ۳۵، مارس - ژوئن ۱۹۸۲ م.
۲۷۴. بعضی از منابع تاریخی در گلستان و چند یادداشت در متن، اندو ایرانیکا، ج ۳۶، مارس - دسامبر ۱۹۸۲ م.
۲۷۵. اهمیّت دیوان حافظ، محمّد قزوینی و دکتر خانلری، اندو ایرانیکا، ج ۴۰، ۱۹۸۷ م.
۲۷۶. معرفی اجمالی خلاصه اشعار، آل اندیا اورینتل کنفرانس، اسلامک کلچر، ۱۹۵۵ م.
۲۷۷. ناظم تبریزی، مؤلف ناظم گزیده، آل اندیا اورینتل کنفرانس، ۱۹۵۷ م.

۲۷۸. ریشہ‌یابی اثرات زبان فارسی در چین و جنوب شرق آسیا در قرون ۱۴ و ۱۵ میلادی، مطالعات در اسلام، اسلامک کلچر، ج ۱۸، ژانویه - آوریل ۱۹۸۱ م.
۲۷۹. نفوذ فارسی و فرهنگ آن در هند، اندو ایرانیکا، مارس، ژوئن، سپتامبر، دسامبر ۱۹۸۴ م.
۲۸۰. رشیدالدین فضل‌الله، یک مؤرخ و دانشمند مسلمان در اوایل قرن چهاردهم، مطالعات تاریخ طب و علوم، ج ۱۱-۱۰، ۸۷-۱۹۸۶ م.
۲۸۱. احمد بن عبدالله خجستانی، مجله تحقیقات فارسی، بیاض، انجمن فارسی، دهلی، ج ۱-۲، ۱۹۸۶ م.<sup>۱</sup>
۲۸۲. خانواده فالی فارس، دهلی.
۲۸۳. بازدید همایون از ایران، لیتیری ریمنس، کلکته.
۲۸۴. اهمیت نسخه خطی هنری و تاریخی تیموریان در هند.

#### کتابنامه

۱. احمد، نذیر، *هندی زبان و ادبیات فارسی*.
۲. بلقیس، ماریه، *نذیر احمد در نظر دانشمندان*، اسلامک و ندرس بیورو، ۲۰۰۲ م.
۳. خاتون، ریحانه، *کارنامه نذیر احمد*، اسلامک و ندرس بیورو، ۲۰۰۳ م.
۴. *عابدی‌نامه*، گروه زبان و ادبیات فارسی، انجمن فارسی دهلی، ای.اس. پرنترس، جامع مسجد، دهلی، ۱۹۹۰ م.
۵. مجله «هنر چشم‌انداز اثبات فرهنگی»، تیرماه ۱۳۸۲ ش، شماره ۱، تهران.

<sup>۱</sup>. کارنامہ نذیر احمد، ص ۱۲۹ تا ۱۳۳.